

Ірина СМОГОРЖЕВСЬКА

Бібліограф української історії

Розвиток західноукраїнської бібліографії в 1900–1927 рр. тісно пов'язаний з іменем Івана Калиновича – талановитого бібліографа, історика, видавця, перекладача і громадського діяча. Все його життя було присвячене безкорисливому служінню українській історії і бібліографії, яким він віддав двадцять п'ять років напруженої праці.

В історії української бібліографії серед імен І. Левицького, В. Дорошенка, М. Ясинського, І. Кривецького, М. Павлика та інших, чії праці служили багатим джерельним матеріалом для українських істориків, етнографів, літературознавців, фольклористів, особливе місце посідає ім'я бібліографа і видавця, перекладача і громадського діяча Івана Калиновича (1884–1927).

Народився І. Калинович 25 листопада 1884 р. у Львові в сім'ї дрібного будівельного підприємця. Спершу навчався у початковій школі та гімназії у Львові. Опинившись у скрутному матеріальному становищі після смерті батька в 1897 р., він змушений був залишити гімназію і вступив до Тернопільської учительської семінарії. Після арешту в 1902 р. за агітацію серед селян І. Калинович продовжив навчання в учительській гімназії в Заліщиках.

Закінчивши навчання в гімназії, він отримав в 1904 р. посаду вчителя в с. Антонові Чортківського повіту на Тернопільщині. Свої погляди І. Калинович відобразив у статті «Чи може учитель бути клерикалом?» («Промінь», 1907, 1 лип.): «...учитель, що є його девіз «Хай не буде рабства по світу, ані в національній, ані в соціальній формі», такий учитель не може і не сміє бути клерикалом — навпаки, він мусить бути «вільним учителем», що служить передусім своєму народові». За активну участь у виборчій агітації І. Калиновича звільнили з роботи. Деякий час він заробляв на життя співпрацею в буковинських часописах «Буковина» і «Промінь».

Шукаючи роботу, І. Калинович закінчив однорічну практику при окружній дирекції пошт і телеграфів у Львові і восени 1907 р. отримав посаду поштового урядовця в м. Бориславі. Одночасно він навчався на історико-філологічному факультеті Львівського університету. Працюючи на пошті, І. Калинович самостійно вивчав українську, російську, зарубіжну літератури, латинську, грецьку та німецьку мови, збирав книги для власної бібліотеки. І. Калинович виступав у Бориславі з

доповідями про творчість українських письменників, з бібліографічними оглядами новинок української літератури, а саме: «Маркіян Шашкевич та його значення у відродженні Галицької України», «Іван Франко і його творчість», «Українська література в 1911 році», «Українська література в 1912 році».

Після російського наступу на Галичину під час першої світової війни 1914 р. І. Калинович разом з поштою евакуювався до Відня, але вже в 1917 р. повернувся до Дрогобича. В 1918–1919 рр. він працював начальником пошти, секретарем Державного нафтового секретаріату в Дрогобичі, редагував урядову газету «Дрогобицький листок». З утворенням ЗУНР був обраний депутатом до Української Національної Ради, членом делегації на Трудовий конгрес в Києві.

В 1919 р. після окупації Галичини польськими військами І. Калинович разом з урядом та військом УГА переїхав до Кам'янець-Подільського, а звідти – до Відня. Там в 1920–1921 рр. він активно співпрацював із закордонною групою Української соціалістичної партії, яку очолював на той час В. Винниченко, у газеті «Нова доба» та «Бібліотеці «Нової доби».

Весною 1922 р. І. Калинович повернувся з еміграції і поселився з сім'єю у м. Золочеві. У цей час він активно працював у філіях товариств «Рідна школа» та «Прогрес», був секретарем Бібліографічної комісії Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові. З 1924 р. І. Калинович провадив активну політичну діяльність у партії «Сільроб» на Золочівщині, був редактором львівського тижневика «Наше слово», учасником Міжнародного з'їзду бібліотекарів і книголюбів у Празі (червень–липень 1926 р.). Партійні справи вимагали його постійного перебування у Львові, але під час переїзду він сильно застудився і 12 листопада 1927 р. помер [1].

Свої перші літературні спроби І. Калинович розпочав у 1902 р., друкуючи під псевдонімом Клим Ханко вірші та загадки у львівському часописі «Дзвінок», під псевдонімом Демко Лютай публікував свої статті у газеті «Діло», а також був дописувачем галицького «Учителя».

З 1903 р. І. Калинович починає цікавитись бібліографією. Влітку 1908 р. він їде до Брюсселя, де докладно знайомиться з роботою Міжнародного бібліографічного інституту, відвідує тримісячні бібліографічні курси, отримуючи необхідні знання для освоєння теорії і методики бібліографії. Протягом 1910–1918 рр. його бібліографічні огляди, рецензії і замітки були опубліковані у галицьких та буковинських виданнях «Україн-

Смогоржевська Ірина Анатоліївна, завідувачка відділу бібліографії науково-технічної бібліотеки Національного університету «Львівська політехніка».

ське слово», «Неділя», «Руслан», «Шляхи», «Громадський голос», «Нива». Бібліографічні праці І. Калиновича друкуються у «Записках НТШ», «Бібліографічному порадику» (Львів), часописах «Книга» (Станіславів), «Україна» (Київ), виданнях Товариства «Просвіта». Крім того, він працював над перекладами українською мовою творів світової літератури, зокрема Т. Манна, В. Короленка, Б. Келлермана, Я. Врхліцького та ін. Працюючи над перекладами, бібліограф вирішив заснувати власне видавництво «Всесвітня бібліотека», яке б займалося друкуванням найкращих творів всесвітньої літератури у гарних та художньо оформлених українських перекладах. За період з 1904 до 1921 рр. І. Калинович видав 12 книг світової літератури, майже кожна з яких наділена складеною ним бібліографією: примітками і допоміжними покажчиками.

В 1912 р. накладом «Всесвітньої бібліотеки» у Львові вийшло дві збірки його перекладів з С. Жеромського з бібліографією письменника і примітками.

Наприкінці 1913 р. І. Калинович познайомився з І. Франком. День їхнього знайомства він вважав «найяснішим і найцікавішим днем свого життя». І. Калинович звернувся до І. Франка з проханням стати «протектором-покровителем» «Всесвітньої бібліотеки». За порадою І. Франка він змінив проспект і програму нового видавництва, а також опублікував драматичні твори О. Пушкіна у перекладі Великого Каменяра.

Велика і цінна творча спадщина І. Калиновича. Основу її склали бібліографічні матеріали (біля 300 000 карток), які мали бути включені у заплановану ним «Загальноукраїнську бібліографію ХХ ст.». Крім того, залишились рукописи опублікованих і неопублікованих праць з питань бібліографії та книгознавства, літературно-критичні статті, нариси, рецензії, доповіді, рукописи і друкарські відбитки перекладів, публіцистичні статті, матеріали до словників та покажчиків видавництва «Всесвітня бібліотека», ділове та приватне листування. Чимало бібліографічних матеріалів І. Калинович підготував до друку, але так і не встиг надрукувати, а саме: покажчик до «Літературно-наукового вісника», збірки «знадібків» до словника псевдонімів українських письменників та їх автобіографій з 1919 р. [2].

До найважливіших праць І. Калиновича варто віднести «Огляд «воєнної» української бібліографії (За час першого року світової війни)» [3], надрукований у випусках львівського часопису «Українське слово» за 1915 рік. У передмові автор зазначив, що запропонований список видань є продуктом воєнного часу, спробою бібліографічного огляду «української видавничої діяльності на еміграції». І. Калинович зібрав в огляді видання українських авторів або при співучасті українців, а також українік зі щоденної преси і часописів за 1914 р. У першій частині подана добірка публікацій про УСС, УГА та інших матеріалів українською мовою, в другій – німецькою (всього 88 назв). У третю частину бібліографії включені видання французькою, італійською, румунською, англійською, шведською, турецькою, російською, болгарською та іншими мовами. Весь мате-

ріал розміщений за алфавітом і частково анотований. Проте, як відмітив сам автор, добірка неповна і має недоліки. І. Калинович також звернувся з проханням до авторів, видавництв та різних організацій надсилати свої видання для укладання бібліографії до редакції часопису «Українське слово».

Наступну свою бібліографію під назвою «Поазбучний список творів Михайла Яцкова (1900–1917)» [4] І. Калинович опублікував у Львові 1917 р. У покажчик увійшли повісті, нариси, оповідання, збірки новел та перекладів, а також літературно-критичні та публіцистичні статті письменника, члена модерністичного угруповання «Молода муза», редактора львівської газети «Рідний край» Михайла Яцкова. Крім окремих видань, до бібліографії включені статті з часописів і збірників українською, польською та чеською мовами — всього 166 назв. У кінці покажчика автором подані найважливіші дописи, студії та рецензії про літературну творчість Михайла Яцкова. Зміст деяких збірників та праць письменника І. Калинович розкрив більш детально.

Цікаву добірку «Важніші жерела до історії Українських Січових Стрільців» [5] І. Калинович надрукував у «Стрілецькому календарі-альманасі на рік 1917». У вступі до календаря він зазначив, що обмежився поданням найважливіших публікацій і статей співвітчизників та іноземних авторів з українських і зарубіжних часописів про січових стрільців. Автор систематизував зібраний матеріал за такими розділами: окремі видання про УСС (з розкриттям їх змісту); важливіші статті про стрілецьтво; листкові видання; ілюстрації; музичні твори – всього 59 назв. Усі види видань розміщені за алфавітом прізвищ авторів або назв.

В еміграції (Відень, 1920 р.) І. Калинович опублікував «Показчик авторів та їх творів у тижневику «Воля» за 1919 рік» [6]. Основні розділи присвячені красному письменству, видавництву з літератури, науки і мистецтва, публіцистиці, огляду преси, критиці та бібліографії. Окремо виділений розділ «Хроніка», куди увійшли матеріали про Україну, Росію, Польщу, з життя української еміграції, економічна хроніка, редакційне листування та ін. У межах кожного розділу матеріал систематизований за алфавітом прізвищ авторів або назв книг і статей зі збірників та журналів. Крім того, автор розкрив зміст деяких праць. Біля кожної рубрики вказані том, число та сторінки з тижневіка «Воля» за 1919 р.

Відаючи данину часу, І. Калинович уклав «Показчик української соціалістичної і комуністичної літератури» [7] і опублікував його у Відні 1921 р. Цей покажчик, незважаючи на пропуски, неточності та помилки, був першою спробою подання добірки соціалістичної літератури в Україні. До книги включено алфавітний список публікацій українською мовою (346 назв). Опис праць супроводжувався короткими анотаціями та рецензіями на деякі з них. Окремо І. Калинович виділив «поазбучний» список української соціалістичної преси (114 назв). У кінці подано додатковий покажчик, що вмістив перелік усіх публікацій списку за галузями знань. Крім того, у покажчик включений список праць І. Калиновича.

У часописі «Українське слово» за 1921–1922 рр., який виходив в Берліні за редакцією Д. Дорошенка, Б. Лепкого, З. Кузеля, і захищав ідею незалежності України, періодично публікувались редаговані І. Калиновичем бібліографічні списки під назвою «Всесвітня бібліотека» [8]. У короткій анотації до кожного списку бібліограф зазначив, що видання, які ввійшли в списки, друкувались окремими випусками з метою ознайомлення широкої громадськості з перекладами на українську мову кращих творів світової класичної літератури і науки. Переклади наділені складеними автором передмовами, примітками і поясненнями до тексту.

І. Калинович уклав також бібліографію до монографії Ю. Ліпперта «Історія культури в трьох нарисах», яка була опублікована в Нью-Йорку, Відні, Києві та Львові 1922 р. До бібліографії було включено «Список творів Юлія Ліпперта» [9], «Джерела до історії культури» [10], «Показчик імен і річей» [11]. «Список творів Юлія Ліпперта» не був повний, адже до нього ввійшли лише окремі видання Ю. Ліпперта німецькою та російською мовами – загалом 50 назв. У «Джерелах до історії культури» І. Калинович подав добірку зі 109 найважливіших праць з історії культури українською та іноземними мовами. Автор включив до бібліографії лише ті окремі видання і статті з часописів, які мали наукову вартість і могли бути використані у студіюванні української культури. Публікації, упорядковані в алфавітному порядку авторів і їх творів, у більшості випадків взяті з першоджерел. Відомості про деякі видання були почерпнуті з покажчиків та каталогів. У бібліографію І. Калиновича ввійшли праці І. Франка, М. Грушевського, М. Драгоманова, І. Нечуя-Левицького та інших авторів. У «Показнику імен і річей» бібліографом вміщені за алфавітом прізвища, географічні назви та інші предметні рубрики (627 українською мовою і 9 іноземними), про які згадується в «Історії культури...» Ю. Ліпперта. До деяких рубрик у дужках додані пояснення. Біля кожної назви – порядковий номер нарису і сторінки, де про них згадується в монографії Ю. Ліпперта.

В Україні в ті часи гостро стояла необхідність у поточному обліку української друкованої продукції. Тому в часописі «Книжка», який видавався в Станіславові з 1921 р., був започаткований окремий розділ «Всеукраїнська бібліографія» за редакцією І. Калиновича. В 1923 р. він опублікував у «Книжці» «спробу систематичної реєстрації» під назвою «Всеукраїнська бібліографія за 1923 рік» [12]. У вступі бібліограф звернувся до українських видавництв і авторів з проханням надсилати на адресу редакції «Книжки» свої видання, щоб можна було їх зареєструвати у «Всеукраїнській бібліографії». Весь зібраний матеріал І. Калинович об'єднав у двох розділах: публікації українською мовою (81 назва); журнали, які обмінювались в 1923 р. з «Книшкою» (25 назв). У бібліографії автор дотримувався алфавітного порядку розміщення прізвищ авторів, назв публікацій та журналів, а також відповідності описів заголовкам праць і використаному правопису.

Одним з найбільш ґрунтовних досліджень І. Калинови-

ча була «Бібліографія українознавства за 1914–1923 рр.» [13], перший випуск якої під назвою «Українська історична бібліографія за 1914–1923 рр.» був опублікований в «Записках НТШ» у Львові 1924 р., а згодом виданий окремим виданням. Праця складалася з 20 розділів, у яких зібраний матеріал з історії України, починаючи з передісторичних часів (археологія) по ХІХ ст. Крім публікацій з історії України в покажчик ввійшли добірки літератури з філософії історії, політики, історіографії, геральдики, сфрагістики, нумізматики, хронології, а також відомості про наукові організації, академії наук, наукові товариства, архіви, бібліотеки, музеї. У межах кожного розділу матеріал систематизований за алфавітом прізвищ авторів і назв публікацій. Крім окремих видань в бібліографії І. Калиновича зібрані статті з часописів, збірників, рецензії – всього 785 назв. Поданий також виклад змісту найбільш важливих видань.

В 1924 р. у Києві та Львові було надруковане бібліографічне дослідження І. Калиновича «Українська преса і видавництва за 1923 рік» [14]. Увесь зібраний матеріал бібліограф згрупував у трьох розділах: українська преса; видавництва; книгарні та склади паперу. В межах розділів виділені місцевості України, а також країни, де організовані українські видавництва і книгарні, друкувалася українська преса. Реєстр, на думку автора, неповний, тому він звернувся до редакцій українських газет і журналів з проханням надсилати свої видання бібліотеці Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові для обліку.

Вартий уваги бібліографічний реєстр І. Калиновича «Українська мемуаристика за 1914–1924 рр.» [15], опублікований у львівському часописі «Стара Україна» 1924 р. У вступі до бібліографії автор відмітив, що мемуари – живі пам'ятки життя наших предків, їх світогляду і побуту, звичаїв і обрядів. Бібліографом зібрані найцікавіші мемуари українці, що були опубліковані протягом воєнної та повоєнної доби за 1914–1924 рр., як окремими виданнями, так і на сторінках журналів і газет (197 назв). Праця складалася з двох основних розділів: всесвітня війна (1914–1918); Україна (1917–1924). І. Калинович включив у бібліографію матеріали про Українську армію на Великій Україні, Галицьку армію, Українських Січових Стрільців. Окремо виділена література іноземними мовами.

Першою спробою реєстрації українських «наукових, освітніх і культурних установ по обидва боки Збруча, щоб дати картину нашого культурного життя у всіх його проявах», були покажчики української культури за 1924 і 1925 рр., опубліковані у Львові та Києві накладом автора в 1925 і 1926 рр. Зокрема, в «Показнику української культури за 1925 рік» [16] І. Калинович подав реєстр української преси зі всього світу на підставі матеріалів бібліотеки Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові та інформацію про проведення бібліографічних досліджень. У першому розділі «Українські наукові та освітньо-культурні установи» вміщена інформація про 30 великих українських бібліотек, 60 музеїв, 11 архівів та 50 інших науково-освітніх інституцій.

У другому розділі «Українська преса по всьому світу» І. Калинович зібрав відомості про видання 400 українських періодик за 1925 р., які публікувалися в радянській Україні, Галичині, Буковині, Закарпатті, Європі, Америці, Азії. В останньому розділі автор зареєстрував 109 українських видавництв і 76 книгарень, які поширювали українське друковане слово. 750 українських культурних установ працювали над розвитком, поширенням української культури, репрезентуючи Україну по всьому світі, докладаючи частку своєї праці до розбудови всесвітнього храму культури людства. Закінчує дослідження бібліографічний список праць самого автора – 22 назви.

Діяльності Товариства «Просвіта» присвячена бібліографія І. Калиновича «Спис видань товариства «Просвіта» у Львові, 1868–1924 рр.» [17], надрукована в 1926 р. Автором зібраний матеріал (685 назв) з часу створення Товариства «Просвіта» і розміщений за роками, а в межах кожного року – за алфавітом прізвищ авторів і назв публікацій. Якщо було декілька видань однієї і тієї ж праці, І. Калинович подавав опис останнього з посиланнями на попередні. Серед друків були праці В. Дорошенка, І. Левицького, І. Франка, О. Барвінського, Г. Хоткевича, С. Русової.

Оригінальною публікацією був виданий І. Калиновичем в Києві та Львові 1926 р. «Всесвітній історичний і всеукраїнський історичний календар» [18]. Перша частина праці – матеріали всесвітньої історії з часів прийняття християнства до початку ХХ ст. Друга частина праці присвячена історії України від княжих часів (800–1340 рр.).

Цікавою є праця І. Калиновича «Що робити по читальнях «Просвіти»? Програма, поділ і календар освітньої праці» [19], надрукована у Львові 1926 р. У вступі до неї бібліограф дав критичний аналіз діяльності читальень «Просвіти», зауваживши, що в часи переоцінки культурних цінностей і методів освітньої діяльності, потрібно працювати згідно наміченого плану, озброївшись знаннями і досвідом роботи попередників. Дослідження І. Калиновича складалося з трьох розділів: програма освітньої праці; робота секцій; календар освітньої діяльності на 1927 рік. На думку бібліографа, основне завдання читальень «Просвіти» – об'єднати всіх членів в одну «просвітянську громаду», яка могла б надати їм необхідні знання і сприяти їхньому моральному та інтелектуальному розвитку. Далі І. Калинович охарактеризував основні підрозділи читальень «Просвіти»: секції боротьби з неграмотністю, просвітньо-організаційну, жіночу, молодіжну, охорони пам'яток минулого, аматорський театральний гурток, просвітянську бібліотеку та ін. І. Калинович вважав, що бібліотека – це основа всякої культурно-просвітницької роботи, «священня українського друкованого слова, трибуна громадської думки і чину». Тому обов'язковим завданням кожної читальні «Просвіти» є заснування, ведення і систематичне поповнення книжками власної бібліотеки. Читальня «Просвіти» не може існувати без бібліотеки, як людина без душі і серця. В останньому розділі поданий

зразок плану роботи читальні за місяцями. У праці І. Калиновича вміщено посилання на джерела українською і польською мовами.

У 1998 р. співробітниками Львівської наукової бібліотеки НАН України ім. В. Стефаника був укладений і надрукований «Інвентарний опис особистого архіву Івана Калиновича» [20], який вмістив повну інформацію про наукову спадщину: картотеку «Всеукраїнської бібліографії», матеріали до «україніки чужими мовами», української «воєнної» бібліографії періоду першої світової війни, біобібліографічного словника українських діячів, українського словника псевдонімів і криптонімів, покажчиків періодичних видань, видавництв, рукописів праць з питань бібліографії, книгознавства та ін. Праця складається з передмови, біографічної довідки про І. Калиновича, рукописів бібліографа, його листування за 1904–1927 рр., бібліографічних матеріалів – загалом 817 назв.

Картотека «Всеукраїнська бібліографія», що стала справою всього його життя, містила цінні матеріали з різних ділянок українознавства. Вони були згруповані за тематичними рубриками: історія земель України, княжої доби, Хмельниччини, друкарства, релігії, церкви та ін. Крім того, І. Калинович включив сюди матеріали до персональної бібліографії класиків літератури Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, І. Котляревського, вчених І. Пулюя, В. Щурата, громадсько-політичних діячів М. Грушевського, В. Винниченка, С. Петлюри, А. Шептицького, О. Барвінського. Матеріали до цієї частини архіву ановані, доповнені рецензіями, відгуками з газет і журналів, біографічними відомостями про авторів. Видання наділене допоміжними покажчиками: іменним (бл. 4 тис. прізвищ), географічним, назв державних, громадсько-політичних, творчих та інших організацій, установ, товариств, спілок, партій. Усі рубрики покажчиків розміщені за алфавітом з позначенням номерів позицій в інвентарному описі архіву І. Калиновича. Крім того, подані умовні скорочення та ілюстрації.

В архіві І. Калиновича збереглися також документи видавництва «Всесвітня бібліотека»: рукописи українською мовою, переклади творів іноземної літератури, картки передплатників, рахунки тощо. Окремий розділ складають рукописи опублікованих та неопублікованих біографічних статей, тексти перекладів прозових творів з польської, німецької, російської мов, публічні лекції та нариси з освітньої та бібліотечної справи, праці з проблем бібліографії, книго- та бібліографознавства, книжкової статистики в Україні. У розділі «Листування» вміщена кореспонденція до І. Калиновича від приватних осіб, організацій та установ, чернетки листів за 1904–1927 рр. Праця «Інвентарний опис особистого архіву І. Калиновича» узагальнила творчу діяльність бібліографа.

Доля бібліографа була нелегкою, проте завжди в різних життєвих ситуаціях він зберігав наукову порядність, виваженість і сумлінність. Його величезна творча спадщина – результат наполегливої праці на ниві історичної бібліографії, яку він шанував і вважав дже-

релом наукових досліджень. На думку І. Калиновича українська бібліографія є важливим чинником у справі піднесення національної свідомості. Вона відіграє значну роль у вивченні історії народу, його культурної спадщини, в ознайомленні з досвідом і традиціями боротьби за свободу і незалежність нашої держави.

1. *Гуменюк М.* Бібліографічна діяльність Івана Калиновича // *Жовтень*. – 1960. – № 6. – С. 152–157.
2. *Дорошенко В.* Пам'яті згаслих: Іван Калинович // *Бібліологічні вісті*. – 1927. – № 4. – С. 99–104.
3. *Калинович І.* Огляд «воєнної» української бібліографії (За час першого року світової війни) // *Українське слово*. – Львів, 1915. – № 51, 53–59, 61, 65, 72, 76, 80, 81, 83, 111–115.
4. *Калинович І.* Поазбучний список творів Михайла Яцкова (1900–1917) // *Далекі шляхи*. – Львів, 1917. – С. 89–98.
5. *Калинович І.* Важніші жерела до історії Українських Січових Стрільців (бібліогр. причинок) // *Стрілецький календар-альманах на рік 1917*. – Львів, 1917. – С. 152–157.
6. *Калинович І.* Показчик авторів та їх творів у тижневнику «Воля» за 1919 рік. – Відень, 1920. – Т. I–VI (26 чисел). – 11 с.
7. *Калинович І.* Показчик української соціалістичної і комуністичної літератури. – Відень; Київ, 1921. – 110 с.
8. *Всесвітня література / За ред. І. Калиновича // Українське слово*. – Берлін, 1921. – № 92, 93, 95, 101; 1922. – № 107, 127, 136.
9. *Калинович І.* Список творів Юлія Ліпперта // *Ліпперт Ю.* Історія культури в трьох нарисах. – Нью-Йорк; Відень; Львів; Київ, 1922. – С. IV–V.

10. *Калинович І.* Джерела до історії культури // *Ліпперт Ю.* Історія культури в трьох нарисах. – Нью-Йорк; Відень; Львів; Київ, 1922. – С. VI–XI.

11. *Калинович І.* Показчик імен і річей // *Ліпперт Ю.* Історія культури в трьох нарисах. – Нью-Йорк; Відень; Львів; Київ, 1922. – С. XII–XVI.

12. *Калинович І.* Всеукраїнська бібліографія за 1923 рік (спроба систематичної реєстрації) // *Книжка*. – Станіславів, 1923. – № 1–5. – С. 58–63; № 6–10. – С. 161–188.

13. *Калинович І.* Бібліографія українознавства за 1914–1923 рр. – Львів, 1924. – Вип. I: Історія України: Публікації в українській мові. – 59 с.

14. *Калинович І.* Українська преса і видавництва за 1923 рік. – Львів; Київ, 1924. – 16 с.

15. *Калинович І.* Українська мемуаристика за 1914–1924 рр.: Бібліогр. реєстр // *Стара Україна*. – Львів, 1924. – № IX–X. – С. 145–150.

16. *Калинович І.* Показчик української культури за 1925 рік. – Львів; Київ: Накл. авт., 1926. – 22 с.

17. *Калинович І.* Список видань товариства «Просвіта» у Львові, 1868–1924 рр. – Львів: Накл. т-ва «Просвіта», 1926. – 48 с.

18. *Калинович І.* Всесвітній історичний і всеукраїнський історичний календар. – Львів; Київ, 1926. – 16 с.

19. *Калинович І.* Що робити по читальнях «Просвіти»? Програма, поділ і календар освітньої праці. – Львів: Накл. авт., 1926. – 29 с.

20. *Інвентарний опис особистого архіву Івана Калиновича / Опрац. Є. Гуменюк та ін.; Львів. наук. б-ка НАН України ім. В. Стефаника*. – Львів, 1998. – 211 с.

Діна ФОМЕНКО

Людмила Костянтинівна Антонова-Ковальська

У відділі образотворчих мистецтв НБУВ зберігається більше двох десятків оригінальних творів Людмили Костянтинівни Антонової-Ковальської. Відомостей про цю українську художницю обмаль. Народилася вона 1874 року. 1907 року успішно закінчила Петербурзьку Академію мистецтв, за картину «Діти»¹ їй було присвоєно звання художника. Початкову художню освіту здобула в Україні, де навчалася (принаймі є всі підстави так вважати) у рисувальній школі в Харкові.

На той час Харківська рисувальна школа відігравала значну роль у розвитку художньої освіти і образотворчого мистецтва в Україні. Засновником цього навчального художнього закладу стала Марія Дмитрівна Раєвська-Іванова (1840–1912). Ця самобутня художниця, ентузіаст та організатор мистецької освіти народилася

в Україні, художню освіту здобула в Німеччині. Незважаючи на те, що в ті часи до російської Академії мистецтв жінок не приймали, 1868 року за представлений на розсуд суворой академічної Ради твір олією та блискучі знання, виявлені на іспитах, їй – жінці – вперше в історії Санкт-Петербурзької Імператорської Академії мистецтв було присвоєно звання художника. 1869 року після закінчення Академії, мужньо подолавши усі перепони й труднощі, Марія Дмитрівна відкрила в рідному Харкові рисувальну школу і 28 років власним коштом утримувала її.

Талановитий педагог і мудрий адміністратор М. Д. Раєвська-Іванова збрала у своїй школі високопрофесійний викладацький колектив (у різні роки тут працювали відомі українські художники-педагоги: Д. І. Безперчий, П. О. Левченко, М. А. Беркос, М. Р. Петриков та інші). За допомогою своїх талановитих колег, вона серйозно поставила навчальний процес і з перших років існування закладу дбала про те, аби якість викла-

¹ *Кандаков С. Н.* Список русских художников (К Юбилейному справочнику Императорской Академии художеств). – СПб., 1904. – С. 8.

Фоменко Діна Дем'янівна, н. с. НБУВ.